

Damian Walczak, Dorota Krupa

Oszczędności gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek

Ekonomiczne Problemy Usług nr 102, 439-448

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DAMIAN WALCZAK

DOROTA KRUPA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

OSZCZĘDNOŚCI GOSPODARSTW DOMOWYCH OSÓB PRACUJĄCYCH NA WŁASNY RACHUNEK

Wprowadzenie

W literaturze przedmiotu najczęściej podnosi się kwestię źródeł finansowania przedsiębiorstw¹. Temat zagospodarowania nadwyżek jest zdecydowanie mniej popularny. A w przypadku jednoosobowej działalności gospodarczej nadwyżki wygosparowane z pracy „na swoim” są tożsame z oszczędnościami prowadzonego gospodarstwa domowego. Oszczędności dotyczące takich podmiotów są skorelowane również z decyzjami inwestycyjnymi wynikającymi z planów rozwoju prowadzonego przedsiębiorstwa².

Gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek w przedstawionej pracy są rozumiane zgodnie z definicją badania Diagnoza Społeczna, na wynikach której oparto pracę. Gospodarstwo domowe osób pracujących na własny rachunek jest to gospodarstwo domowe, którego wyłącznym lub głównym (przeważającym) źródłem utrzymania jest praca na własny rachunek poza rolnictwem lub wykonywanie wolnego zawodu³. Określenie to jest zbieżne z pojęciem przedsiębiorców indywidualnych, którzy wyodrębniani są jako jeden z podsektorów gospodarstw domowych w statystykach Narodowego Banku Polskiego obok podsektora rolników indywidualnych i podsektora osób prywatnych.

Celem artykułu jest przedstawienie oszczędności przedsiębiorców indywidualnych zarówno w aspekcie posiadania oszczędności, wartości oszczędności, jak i formy i celów oszczędzania. W artykule decyzje dotyczące oszczędzania wskazanego podsektora gospodarstw domowych zaprezentowano na tle pozostałych gospo-

¹A. Czajkowska, *Inwestycje mikroprzedsiębiorstw i źródła ich finansowania*, Uniwersytet Szczeciński, Zeszyty Naukowe nr 695, Ekonomiczne Problemy Usług nr 80, 2012, s. 140–150; J. Brodowska-Szewczuk, *Źródła finansowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej w Siedlcach, seria: Administracja i Zarządzanie, 2009, nr 83, s. 135–158; D. Czerwińska-Kayzer, *Alternatywne źródła finansowania długoterminowego w małych i średnich przedsiębiorstwach*, Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu – CCCLXXVII, 2006, s. 65–79.

²W.M. Gentry, R.G. Hubbard, *Entrepreneurship and Household Saving*, The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy 2004, t. 4, nr 1, art. 8, s. 1–3.

³*Diagnoza społeczna 2011, Diagnoza społeczna, raporty*, red. J. Czapiński, T. Panek, <http://www.diagnoza.com>, s. 39 (15.09.2012).

darstw domowych.

Dla potrzeb artykułu przeanalizowano dane statystyczne udostępniane przez Narodowy Bank Polski oraz dane statystyczne pochodzące z badania Diagnoza Społeczna 2011⁴.

1. Oszczędności gospodarstw domowych

Gospodarstwa domowe uzyskując dochody z różnych źródeł decydują o dalszej ich alokacji. Część z tych dochodów przeznaczana jest na konsumpcję a część na oszczędności, które następnie mogą być inwestowane. Najczęściej wspominanymi motywami oszczędzania są⁵:

- zapewnienie dotychczasowego poziomu konsumpcji w przypadku obniżenia dochodu,
- przekazanie środków finansowych przyszłym pokoleniom,
- zakup dóbr trwałych lub edukacja dzieci,
- przygotowanie na nieprzewidywalne zmiany dochodu.

Jak wykazują badania poziom oszczędności jest skorelowany ze stanem koniunktury gospodarczej i fazą cyklu koniunkturalnego. W fazie depresji poziom oszczędności jest bardzo wysoki, w fazie ożywienia oszczędności obniżają się, w fazie rozkwitu są bardzo niskie a faza recesji jest okresem odbudowy oszczędności⁶.

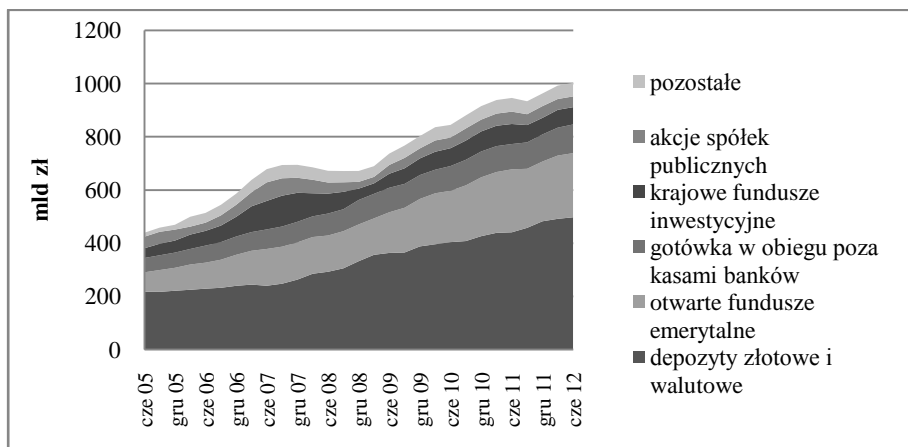
Na rysunku 1 przedstawiono kształtowanie się oszczędności gospodarstw domowych w podziale na najbardziej powszechne formy oszczędzania i inwestowania. Okres (2005–2012) za jaki przedstawiono poziom oszczędności gospodarstw domowych nie pozwala na potwierdzenie wspomnianej prawidłowości.

Wartość oszczędności gospodarstw domowych w zaprezentowanych na wykresie formach na koniec czerwca 2012 roku przekraczała 1 bln zł. Gospodarstwa domowe największą część swoich środków, w całym badanym okresie, przetrzymywały w postaci depozytów złotych i walutowych, które w połowie 2012 roku stanowiły prawie 50% wartości oszczędności. Kolejne miejsce w strukturze (24% oszczędności) na koniec badanego okresu, zajmowały oszczędności zgromadzone przez otwarte fundusze emerytalne. Gotówka w obiegu poza kasami banków stanowiła 11% zgromadzonych oszczędności, środki zgromadzone w tytułach uczestnictwa krajowych funduszy inwestycyjnych 6%, a w akcjach spółek publicznych – 5% wartości oszczędności gospodarstw domowych na koniec czerwca 2012 roku. Oszczędności określone jako „pozostałe” zawierają oszczędności gospodarstw domowych zainwestowane w ubezpieczeniowe fundusze kapitałowe, tytuły uczestnictwa zagranicznych funduszy inwestycyjnych oraz obligacje i bony skarbowe.

⁴*Ibidem.*

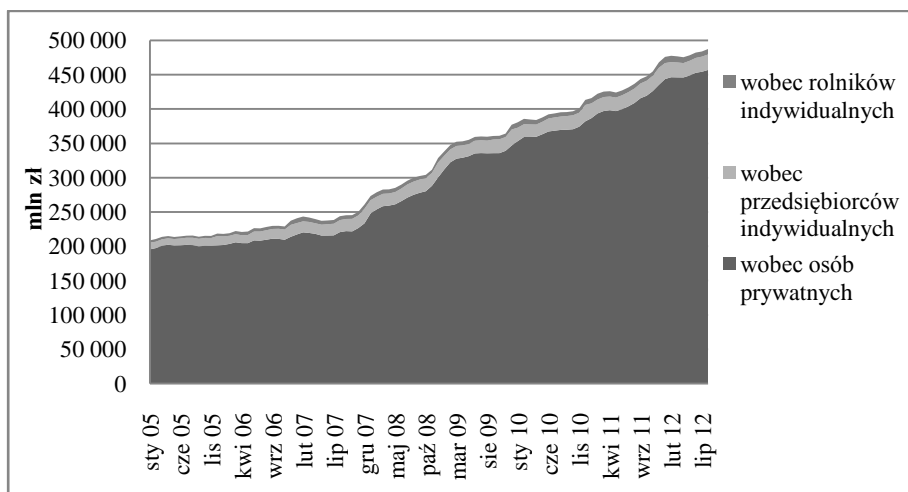
⁵R. Kasilingam, G.P. Jayabal, *Impact of Saving Motives on Household Savings*, The Journal of Management Awareness. Jan.–Jun. 2011, vol. 14, t. 1, s. 68.

⁶Por: K. Waliszewski, *Doradztwo finansowe w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2012, s. 20; G. Rytelewska, E. Huszczonek, *Zmiany w popycie na kredyt gospodarstw domowych*, Materiały i Studia NBP, z. 172, Warszawa, marzec 2004, s. 15.

Rysunek 1. Oszczędności gospodarstw domowych według form oszczędzania i inwestowania, w okresie od czerwca 2005 do połowy 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Struktura oszczędności gospodarstw domowych za lata 2005–2012*, Analizy Online, www.analizy.pl oraz danych statystycznych NBP *Należności i zobowiązania monetarnych instytucji finansowych i banków*.

Rysunek 2. Depozyty i inne zobowiązania banków wobec gospodarstw domowych według podsektorów, w okresie od 2005 do sierpnia 2012 roku, w mln PLN

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych NBP, *Należności i zobowiązania monetarnych instytucji finansowych i banków*.

Jak już wspomiano, największą część oszczędności gospodarstw domowych ulokowano w depozytach bankowych. Kształtowanie się wartości depozytów i innych zobowiązań banków wobec gospodarstw domowych w podziale na podsektory zaprezentowano na rysunku 2.

Przeważającą część – 93,7% depozytów i innych zobowiązań (łącznie złotych i walutowych) na koniec sierpnia 2012 roku stanowiły depozyty i zobowiązania wobec osób prywatnych. Dwa pozostałe podsektory miały znacznie mniejszy udział. Depozyty rolników indywidualnych stanowiły zaledwie 1,6% tej formy oszczędzania wśród wszystkich gospodarstw domowych. Grupa przedsiębiorców indywidualnych, która stanowi główny przedmiot zainteresowania w artykule, zdeponowała w bankach depozyty o łącznej wartości przekraczającej 22,5 mld zł na koniec sierpnia 2012 roku. Szczegółowe dane dotyczące wartości depozytów i zobowiązań banków wobec osób prywatnych, przedsiębiorców indywidualnych oraz rolników indywidualnych w podziale na złotowe i walutowe w okresie od 2003 do 2012 roku przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1
Wartości i udziały procentowe depozytów i innych zobowiązań banków poszczególnych podsektorów gospodarstw domowych w okresie od 2003 do sierpnia 2012 roku

Rok		Depozyty i inne zobowiązania banków					
		wobec osób prywatnych		wobec przedsiębiorców indywidualnych		wobec rolników indywidualnych	
		w mln zł		w mln zł		w mln zł	
		złotowe	walutowe	złotowe	walutowe	złotowe	walutowe
2003	wartość	163 344	35 298	8 776	688	1 803	18
	udział	77,8%	16,8%	4,2%	0,3%	0,9%	0,0%
2004	wartość	163 672	29 481	10 164	988	2 844	27
	udział	79,0%	14,2%	4,9%	0,5%	1,4%	0,0%
2005	wartość	169 764	31 262	12 248	1 372	3 693	44
	udział	77,7%	14,3%	5,6%	0,6%	1,7%	0,0%
2006	wartość	182 891	30 822	15 679	1 740	5 959	59
	udział	77,1%	13,0%	6,6%	0,7%	2,5%	0,0%
2007	wartość	206 608	26 634	19 306	1 937	6 101	56
	udział	79,3%	10,2%	7,4%	0,7%	2,3%	0,0%
2008	wartość	272 076	27 956	20 166	1 676	6 447	42
	udział	82,9%	8,5%	6,1%	0,5%	2,0%	0,0%
2009	wartość	319 054	27 512	21 322	2 073	6 868	49
	udział	84,7%	7,3%	5,7%	0,6%	1,8%	0,0%
2010	wartość	353 009	28 806	21 482	2 406	7 312	57
	udział	85,5%	7,0%	5,2%	0,6%	1,8%	0,0%
2011	wartość	403 984	31 022	22 022	2 821	7 871	53
	udział	86,4%	6,6%	4,7%	0,6%	1,7%	0,0%
2012	wartość	422 625	33 984	19 137	3 432	7 780	129
	udział	86,8%	7,0%	3,9%	0,7%	1,6%	0,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych NBP, *Należności i zobowiązania monetarnej instytucji finansowych i banków*.

2. Oszczędności gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek w 2011 roku

Źródło dochodu jest jednym z decydujących czynników wpływających na decyzję o oszczędzaniu⁷. Udział gospodarstw domowych, które podjęły decyzję o oszczędzaniu jest najwyższy wśród gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek.

Istotną zmienną jest oczywiście uzyskiwany dochód przez poszczególne gospodarstwa domowe. Zgodnie z Diagnozą Społeczną, to w gospodarstwach osób pracujących na własny rachunek dochód na jedną osobę jest najwyższy, co zapewne pozwala na podjęcie decyzji o oszczędzaniu⁸. Zestawienie dochodów netto gospodarstw domowych według grupy społeczno-ekonomicznej zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2
Dochody netto w marcu 2011 roku gospodarstw domowych według grupy społeczno-ekonomicznej

Grupa społeczno-ekonomiczna	Dochód netto w zł na gospodarstwo domowe	Dochód netto w zł na osobę
pracujący na własny rachunek	4972,30	1750,26
pracownicy	3860,71	1355,01
rolnicy	3104,34	826,89
emeryci	2274,73	1328,35
renciści	1683,37	996,90
utrzymujący się z niezarobkowych źródeł	1385,99	764,71
bez bezrobotnych	3234,92	1372,85
z bezrobotnymi	2710,63	756,23

Źródło: *Diagnoza społeczna 2011, Diagnoza społeczna, raporty*, red. J. Czapiński, T. Panek, <http://www.diagnoza.com>, s. 46 (15.09.2012).

W badaniu oszczędności gospodarstw domowych istotne wydaje się wskazanie zależności pomiędzy oszczędnościami a wielkościami je determinującymi. Określenie tych zależności może zostać przeprowadzone z wykorzystaniem testu niezależności chi-kwadrat (test χ^2), który pozwoli na wskazanie istnienia (lub nie) statystycznego związku pomiędzy badanymi zmiennymi.

⁷L.K. Kibet, B.K. Mutai, D.E. Ouma, S.A. Ouma, G. Owuor, *Determinants of Household Saving: Case Study of Smallholder Farmers, Entrepreneurs and Teachers in Rural Areas of Kenya*, Journal of Development and Agricultural Economics 2009, t. 1(7), s. 137–143.

⁸O dochodach poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych patrz również: *Dochody i warunki życia ludności Polski* (raport z badania EU-SILC 2010), GUS, Warszawa 2012, s. 129.

Celem określenia zależności cech skorzystano z testu niezależności chi-kwadrat (test χ^2). Dla każdej pary cech postawiono hipotezę zerową H_0 , że porównywane cechy są niezależne, wobec hipotezy H_1 , że te cechy są zależne. Jeżeli wyliczone χ^2 jest większe od wartości krytycznej $\chi^2_{df,\alpha}$ (dla df stopni swobody $(r - 1)(s - 1)$ i ustalonego z góry poziomu istotności $\alpha = 0,05$), należy odrzucić H_0 , w przeciwnym razie nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej⁹, tzn.

$\chi^2 \geq \chi^2_{df,\alpha}$, odrzucamy H_0 przy poziomie istotności α i możemy sądzić, że cechy są zależne,

$\chi^2 < \chi^2_{df,\alpha}$, nie ma podstaw do odrzucenia H_0 o niezależności cech.

Na podstawie testu chi-kwadrat można stwierdzić istotny związek pomiędzy źródłem utrzymania a posiadaniem oszczędności ($\chi^2 = 241,479 > \chi^2_{df,\alpha} = 12,592$).

W tabeli 3 zawarto informacje na temat posiadanych oszczędności w zależności od źródła utrzymania gospodarstwa domowego.

Tabela 3

Posiadanie oszczędności w zależności od źródła utrzymania

Źródło utrzymania gospodarstwa	Czy Pana(i) gospodarstwo domowe posiada jakieś oszczędności?			Udział posiadających oszczędności (w %)
	TAK	NIE	Ogółem	
pracujący na własny rachunek	246	259	505	48,7
pracownicy	2096	3168	5264	39,8
rolnicy	196	387	583	33,6
emeryci	1326	2369	3695	35,9
renciści	117	546	663	17,6
utrzymujący się z niezarobkowych źródeł innych niż emerytura i renta	61	332	393	15,5
utrzymujący się z kilku równie ważnych źródeł utrzymania gospodarstwa	411	815	1226	33,5
Ogółem	4453	7876	12 329	36,1

Źródło: *Diagnoza społeczna 2011*, zintegrowana baza danych, <http://www.diagnoza.com> (25.09.2012).

Najczęściej oszczędności posiadają osoby pracujące na własny rachunek, w 48,7% gospodarstw domowych. Kolejną grupą, która najczęściej deklarowała posiadanie oszczędności byli pracownicy etatowi (39,8% spośród pracowników etatowych). Najrzadziej natomiast posiadanie oszczędności deklarowali renciści (17,6%) oraz utrzymujący się ze źródeł niezarobkowych (15,5%).

Jak wykazano w tabeli 4 przedstawiającej wartość oszczędności gospodarstw domowych w zależności od źródła utrzymania, przedsiębiorcy indywidualni, czyli gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek posiadają najwyższe oszczędności w relacji do swoich średniomiesięcznych dochodów.

⁹ C. Domański, *Statystyczne testy nieparametryczne*, PWE, Warszawa 1979, s. 158–162.

Łącznie 23,9% takich gospodarstw ma oszczędności przekraczające sześciomiesięczne dochody.

Tabela 4

Wartość oszczędności w zależności od źródła utrzymania (%)

Źródło utrzymania gospodarstwa	Jaka jest w przybliżeniu łączna wartość posiadanych przez gospodarstwo domowe oszczędności? (w relacji do miesięcznych dochodów gospodarstwa)						Ogółem
	poniżej 1 msc.	1–3 msc.	3–6 msc.	6–12 msc.	pow. 12 msc.	trudno powiedzieć	
pracujący na własny rachunek	9,7	30,4	23,1	15,8	8,1	13,0	100,0
pracownicy	25,3	31,6	20,6	10,9	6,2	5,3	100,0
rolnicy	19,4	38,3	22,4	10,2	5,6	4,1	100,0
emeryci	21,1	32,8	21,1	12,1	8,2	4,9	100,0
renciści	31,4	34,7	16,9	4,2	5,9	6,8	100,0
utrzymujący się z niezarobkowych źródeł innych niż emerytura i renta	29,5	29,5	14,8	8,2	9,8	8,2	100,0
utrzymujący się z kilku równie ważnych źródeł utrzymania gospodarstwa	22,1	34,9	19,9	11,1	4,4	7,6	100,0
Ogółem	22,9	32,5	20,7	11,3	6,7	5,9	100,0

Źródło: *Diagnoza społeczna 2011*, zintegrowana baza danych, <http://www.diagnoza.com> (25.09.2012).

Osoby pracujące na własny rachunek mają więc nie tylko najwyższe dochody, ale oszczędzają najczęściej ze wszystkich badanych grup społeczno-ekonomicznych a wartość tych oszczędności jest najwyższa.

Jak wykazano wcześniej, najwięcej oszczędności gospodarstw domowych, w tym również oszczędności przedsiębiorców indywidualnych, zdeponowanych jest w bankach. Z danych *Diagnozy Społecznej 2011* wynika, że lokaty bankowe są również najczęściej wybieraną formą oszczędzania przez gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek. W tabeli 5 przedstawiono formy oszczędzania wybierane pod względem częstości wyboru tych form przez gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek w porównaniu z wszystkimi gospodarstwami domowymi.

Zgodnie z przewidywaniami, osoby pracujące na własny rachunek najczęściej oszczędzają w lokatach bankowych w złotych (tę formę oszczędzania wybrało 72,9% przedsiębiorców indywidualnych) lub w gotówce (forma wybrana przez 48,5% przedsiębiorców indywidualnych), na trzecim miejscu znalazły się fundusze inwestycyjne. Najrzadziej wybieranymi formami oszczędzania przez gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek były udziały oraz akcje w prywatnych spółkach akcyjnych oraz obligacje. Warto wskazać, że w wyniku przeprowadzonego badania okazało się, że w większości form oszczędzania źródło dochodu miało wpływ na decyzje o formie inwestowania.

Tabela 5

Formy oszczędzania wybierane przez gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek

Forma oszczędzania	Procent gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek wybierających daną formę	Procent wszystkich gospodarstw domowych wybierających daną formę	Test χ^2	Istnienie związku pomiędzy formą oszczędzania a źródłem dochodu (dla 6 stopni swobody i $\alpha=0,05$)
lokaty w bankach w złotych	72,9	68,0	17,316	Tak
lokaty w bankach w walutach obcych	8,0	4,0	28,200	Tak
w obligacjach	3,4	2,9	6,115	Nie
w funduszach inwestycyjnych	16,7	7,2	77,222	Tak
Indywidualne Konto Emerytalne	9,7	4,2	50,528	Tak
w papierach wartościowych notowanych na giełdzie	4,2	2,5	15,521	Tak
udziały oraz akcje w prywatnych spółkach akcyjnych	3,8	2,1	9,915	Nie
lokaty w nieruchomościach	7,1	2,9	29,775	Tak
lokaty w innych niż nieruchomości dobrach materialnych	5,1	1,7	27,207	Tak
w gotówce	48,5	44,7	20,472	Tak
w polisie ubezpieczeniowej	14,6	9,1	48,982	Tak
w innej formie	5,4	5,6	4,398	Nie

Źródło: *Diagnoza społeczna 2011*, zintegrowana baza danych, <http://www.diagnoza.com> (25.09.2012).

Istotne wydaje się również wskazanie najczęściej wybieranych celów oszczędzania gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek w porównaniu ze wszystkimi gospodarstwami domowymi, które przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6

Cel oszczędzania gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek

Cel oszczędzania	Procent gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek oszczędzających w danym celu	Procent wszystkich gospodarstwach domowych oszczędzających w danym celu	Test χ^2	Istnienie związku pomiędzy oszczędzaniem na konkretny cel a źródłem dochodu (dla 6 stopni swobody i $\alpha = 0,05$)
bieżące wydatki	32,6	33,2	65,362	Tak
stałe opłaty	13,0	11,9	29,723	Tak
dobry trwały użytek	28,9	22,8	106,585	Tak
zakup domu/mieszkania	11,8	6,4	116,946	Tak
remont domu/mieszkania	25,9	25,0	43,160	Tak
leczenie	18,8	25,0	234,050	Tak
rehabilitacja	6,3	8,8	74,884	Tak
wypoczynek	31,3	23,5	109,131	Tak
czarna godzina	62,2	61,5	10,519	Nie
przyszłość dzieci	38,1	23,2	218,439	Tak
starość	37,5	36,5	138,655	Tak
inne cele	15,9	14,0	19,136	Tak
bez celu	11,9	10,2	14,772	Tak

Źródło: *Diagnoza społeczna 2011*, zintegrowana baza danych, <http://www.diagnoza.com> (25.09.2012).

Generalnie, gospodarstwa domowe najczęściej oszczędzają na czarną godzinę (61,5% gospodarstw) oraz na starość (36,5%). Wśród gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek oszczędzanie na czarną godzinę również było najczęściej wskazywanym celem (62,2% przedsiębiorców indywidualnych wskazało taki cel oszczędzania) a na drugim miejscu przedsiębiorcy indywidualni wskazywali przyszłość dzieci (38,1%). Inne cele inwestycji były mniej popularne.

Podsumowanie

Gospodarstwa domowe decydują jaką część swoich dochodów przeznaczą na oszczędności oraz w jaki sposób oszczędności te mogą być inwestowane. Największa część oszczędności wszystkich gospodarstw domowych utrzymywana jest na rachunkach bankowych.

Za pomocą testu chi-kwadrat stwierdzono istotny związek pomiędzy źródłem utrzymania gospodarstwa domowego a posiadaniem oszczędności. W tabelach 5 i 6 wykazano, że źródło utrzymania gospodarstwa domowego wpływa również na decyzje, co do formy i celu oszczędzania.

Zaprezentowane w pracy gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek mają najwyższe oszczędności w relacji do swoich średniomiesięcznych dochodów w porównaniu z wszystkimi kategoriami gospodarstw domowych oraz oszczędzają najczęściej ze wszystkich wskazanych grup społeczno-ekonomicznych, także wartość tych oszczędności jest najwyższa. Podobnie jak inne rodzaje gospodarstw domowych najczęściej inwestują w lokaty złotówkowe a oszczędzają na czarną godzinę.

SAVINGS OF SELF-EMPLOYED HOUSEHOLDS

Summary

The purpose of this article is to present savings of self-employed households. The self-employed households presented in the work possess the biggest savings in relation to their average monthly earnings, if compared with other categories of households. Also, they make savings most frequently among the indicated socio-economic groups and the sum of their savings is the highest. Similar to other types of households, self-employed households invest primarily in deposits made in Polish zloties. Their primary motivation is saving for a rainy day.

For the purpose of the analysis authors used the data published by National Bank of Poland and statistical data published in the *Social Diagnosis 2011* report.

Translated by Dorota Krupa, Damian Walczak